

Skrytá dráma literárneho historika (Život a postoje Štefana Druga v archívnych dokumentoch)

Dana Hučková

HUČKOVÁ, D.: The Hidden Drama of a Literary Historian (The Life and Attitudes of Štefan Drug in Archive Documents)

SLOVENSKÁ LITERATÚRA 64, No. 5, p. 340 – 352

Key words: Slovak literature of the 20th century, literary life, political labelling, Štefan Drug (1931 – 2011)

Literary historian and critic Štefan Drug (1931 – 2011) began his science career in the year 1955 at the Institute of Slovak literature, Slovak Academy of Science. Between the years 1969 and 1974 he was a lecturer of Slovak literature and culture at the Jagellonian University in Krakow. At the time of normalization he could not work in the academic environment for political reasons, so he found a job as an editor of the publishing house Tatran (1974 – 1989). He did not return to his scientific work until the social and political changes in 1989: he dealt with Slovak literature of the 20th century, especially the issues of literary life, at the Institute of Slovak literature, Slovak Academy of Science, between the years 1990 and 2006. At that time he helped remove the distortions in the history of Slovak literature and rehabilitate then-proscribed authors (e.g. Valentín Beniak). Despite the forced break due to the political circumstances, Štefan Drug's lifelong literary and historical work features a continuous interest in interwar leftist avantgarde, left-wing literature of the 1920s and the 1930s, in the DAV group and the life stories and works of its most significant representatives, namely Laco Novomeský and Vladimír Clementis. The paper built on archive materials shows how Štefan Drug was confronted with the period ideological apparatus.

Kľúčové slová: slovenská literatúra 20. storočia, literárny život, politické kádovanie, Štefan Drug (1931 – 2011)

Ak sa spočítajú roky, keď PhDr. Štefan Drug, CSc. (1931 – 2011) pracoval v Slovenskej akadémii vied, bolo to v dvoch úsekoch takmer tridsaťtri rokov – medzi nimi však bolo pätnásťročné vyhostenie z kádrových dôvodov na redaktorskú pozíciu do vydavateľstva Tatran. Napriek tejto dobovými politickými okolnosťami vynútenej prestávke charakterizuje celoživotné literárnohistorické dielo Š. Druga kontinuálny záujem o medzivojnovú ľavicovú avantgardu, o ľavicovo orientovanú

literatúru dvadsiatych a tridsiatych rokov 20. storočia, o skupinu DAV a životné osudy a dielo jej najvýraznejších predstaviteľov, najmä Laca Novomeského a Vladimíra Clementisa.

Štefan Drug sa narodil 29. novembra 1931 v Chrenovej pri Nitre, v miestnej časti Kynek. Jeho otec bol v päťdesiatych rokoch robotníkom v nitrianskych cementovo-azbestových závodoch a ako majiteľ pol árového pozemku členom miestneho Jednotného roľníckeho družstva. Vďaka tomu bolo v kádrových materiáloch Š. Druga uvádzané, že jeho otec má „kladný pomer k socializácii dediny“.¹ Po skončení gymnázia v Nitre pokračoval Š. Drug v rokoch 1950 – 1955 v štúdiu na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, odbor slovenčina – literárna veda. Miestny národný výbor v Kyneku na žiadosť kádrového oddelenia FiF UK z 8. decembra 1953 o svojom obyvateľovi uviedol (aj s gramatickými chybami), že „predpoklad vývoja schopností u menovaného je, lebo nemá v ničom inom záľubu pri jeho trocha voľnej chvýle ako kniha a príroda; menovaný nie je pijan ani fajčiar a venuje sa len učeniu“.²

Na štúdiách

Už počas štúdií prispieval Š. Drug do dobovej kultúrnej tlače – ako sám uvádzal v jednom z dotazníkov, ešte ako gymnazista bol v roku 1949 dopisovateľom *Mladej tvorby*, od roku 1950 uverejňoval recenzie, kritiky a preklady v *Kultúrnom živote*, v *Slovenských pohľadoch*, a takisto písal príspevky pre vysielanie Československého rozhlasu. Dobové hodnotenia ho charakterizujú ako aktívneho zväzaka, ktorý sa dva razy zúčastnil na stavbe Trate mládeže, za čo dostal aj pochvalné uznanie. Jeho vysokoškolskými kolegami boli z neskorších literárnych vedcov napr. Július Noge, Pavol Mazák, Michal Gáfrik, ale tiež Kornel Földvári, s ktorým ho spájalo osobné priateľstvo.³ Práve K. Földvári charakterizoval v žánri posudku zo 4. februára 1953 svojho spolužiaka nasledovnými slovami: „Povaha výbušná, nespokojná s črtami anarchizmu, ktorých sa však postupne zbavuje. Dnes je už oveľa vyrovnanejší, ako bol v prvom ročníku. Svoj predmet študuje so záujmom. Patrí medzi veľmi dobrých študentov, ale zanedbáva predmety, ktoré ho priamo nezaujímajú (...).“⁴ Tieto slová napísal K. Földvári krátko predtým, ako ho zo štúdiá z politických dôvodov vylúčili, postojе svojho bývalého študentského kolegu Š. Druga však oceňoval aj po rokoch. V rozhovore z roku 1992 K. Földvári v tejto súvislosti spomínal: „Keď mi roku 1953 zatvorili otca a dva dni pred zasadnutím disciplinárnej komisie, ktorá ma vylúčila z fakulty, zvolali ročníkovú plenárku, aby

1 Ústredný archív SAV Bratislava (ÚA SAV), fond THS ÚSV – personálno-kádrový odbor, Ústav slovenskej literatúry, Drug Štefan, arch. šk. 34. Miestny národný výbor v Kyneku, 20. 12. 1953.

2 Tamže.

3 V osobnom fonde Štefana Druga v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice v Martine (LA SNK) je zachovaná časť korešpondencie od Kornela Földváriho z rokov 1951 – 1985, hlavne však z päťdesiatych rokov, ktorá tento blízky vzťah zreteľne potvrdzuje.

4 ÚA SAV, fond THS ÚSV – personálno-kádrový odbor, Ústav slovenskej literatúry, Drug Štefan, arch. šk. 34, Posudok Kornel Földvári. V pozostalosti Štefana Druga v LA SNK je pre zmenu zachovaný koncept Drugovho posudku na Földváriho z roku 1953, adresovaný kádrovému oddeleniu Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave.

342 odo mňa očistila ČSM, nečakane vystúpil Števo Drug a vyhlásil, že ak ma vylúčia z ČSM a vyhodia z fakulty, narukujem do koncentráku – a skoro šiel so mnou. Do purpurova rozbesnený súdruh zo SÚV ČSM mu zasipel, že to, či u nás sú alebo nie sú koncentráky, je otázka uvedomelosti.“⁵

V tzv. osobnom liste člena študijnej skupiny, aký mal v päťdesiatych rokoch každý študent Filozofickej fakulty, je pri mene Drug Štefan napísané: „Povaha prudká, výbušná, prejavuje vždy otvorene svoju mienku. Keď vidí niečo, čo považuje za chybu, chce previesť nápravu ihneď, čo mu často vynáša povest' anarchistu alebo ľavého úchylkára. Tento názor je nesprávny: vždy mu ide iba o nápravu, preto koná s dobrým úmyslom, nie z dôvodov frakcionárskych, úchylkárskych alebo záškodníckych. V tomto smere sa mu často krivdí. Charakterové vlastnosti má dobré, je vytrvalý, úprimný, usilovný. Veľmi dobrý študent, má záujem o štúdium, neštuduje mechanicky, rozmýšľa. (...) Veľmi nadaný. Ideologicky vyspelý. Je robotníckeho pôvodu, systematicky študuje marxistickú i odbornú literatúru, aktívne sa zapája do práce ČSM. Zúčastnil sa niekoľkých dlhodobých brigád. Už v roku 1948 bol brigádnym kultúrnikom na TM. Vedie po umeleckej stránke fakultný recitačný krúžok. Je odborovým dôverníkom krúžku.“⁶

V súhrnnom posudku študenta Druga, na ktorom sú podpisy a pečiatky tajomníka fakulty, predsedu ČSM a predsedu ROH, takisto z roku 1953, sa znova objavuje konštatovanie o výbušnej a nespokojnej povahe s črtami anarchizmu, ktorých sa však dotčný postupne zbavuje, no objavuje sa nová „negatívna“ vlastnosť, a to že „niekedy nekonštruktívne kritizuje“.⁷

V akadémii

29. decembra 1954 si kádrové oddelenie SAV vyžiadalo od Filozofickej fakulty UK vypracovanie kádrového posudku na Š. Druga s odôvodnením, že ho SAV mieni prijať do svojich služieb. Tak sa aj stalo a 1. januára 1955 sa Š. Drug stal odborným pracovníkom Ústavu slovenskej literatúry, kde bol zaradený do oddelenia súčasnej literatúry. Po niekoľkých prácach o Jankovi Jesenskom sa už plne sústredil na skúmanie začiatkov socialistickej literatúry na Slovensku v dvadsiatych rokoch 20. storočia a na výskum robotníckej tlače, kde sa konkrétne zamerl na literárne príspevky v *Pravde chudoby* a na kultúrne rubriky komunistických časopisov *Spartakus*, *Hlas ľudu* a *Proletárka*. K tejto problematike následne vydal knižky *Kapitoly k začiatkom socialistickej literatúry na Slovensku* (1961) a *Edo Urx – život a dielo revolucionára* (1962). Pracovno-politické hodnotenia z tohto obdobia opakovane konštatujú jeho dynamické a živé vystupovanie: „S. Drug má pomerne

5 FÖLDVÁRI, Kornel – ŠTRASSER, Ján: Na slovo s Kornelom Földvárim. In: *Slovenské pohľady*, roč. 108, 1992, č. 3, s. 74. Za odkaz ďakujem Vladimírovi Barboríkovi. Keď K. Földvári narukoval po vylúčení zo štúdií do vojenskej služby, na korešpondenčnom lístku z 12. novembra 1953 adresovanom Š. Drugovi opísal svoju vtedajšiu aktuálnu situáciu slovami: „Úvodom iba toľko, že som narukoval presne tak, ako si to na plenárke predpovedal, môžeš to príležitostne pripomenúť mojim ‚priateľom a priaznivcom‘ a čo najsrdečnejšie sa im v mojom mene poďakovať za všetku ich ‚starostlivosť‘, ktorú o mňa prejavili.“ LA SNK, osobný fond Štefan Drug, Korešpondencia adresovaná Š. Drugovi, Kornel Földvári.

6 ÚA SAV, fond THS ÚSV – personálno-kádrový odbor, Ústav slovenskej literatúry, Drug Štefan, arch. šk. 34, Osobný list členov štud. skupiny: Štefan Drug.

7 ÚA SAV, fond THS ÚSV – personálno-kádrový odbor, Ústav slovenskej literatúry, Drug Štefan, arch. šk. 34. Posudok Filozofická fakulta UK.

dost veľké znalosti z teórie marxizmu-leninizmu, no vzhľadom na jeho teoretickú vyspelosť jeho názory nie sú vždy politicky správne formulované. Vyplýva to jednak z jeho priamej a otvorenej povahy, no na druhej strane z príliš prenáhleného a živého reagovania výsledky jeho prejavov privádzajú ľudí, ktorí ho dostatočne nepoznajú, k nesprávnym uzáverom. S. Drug pre svoju čestnú a otvorenú povahu je spolupracovníkmi obľúbený. Je priateľský, v diskusiách výbojný a často sa rád hašterí, ale nie zo zlomyseľnosti.⁸ V inej osobnej charakteristike z roku 1959 zas bolo napísané, že „niekedy máva sklony k svojráznemu individualistickému výkladu udalostí, za čo je od pracovníkov ústavu často kritizovaný“.⁹

Pracovné zaradenie Š. Druga sa zmenilo 1. októbra 1960, keď sa stal interným vedeckým aspirantom ústavu v rámci špecializácie Slovacistika – Dejiny slovenskej literatúry. Za školiteľa mu bol vymenovaný Juraj Špitzer, ktorý v ústave pôsobil ako vedecký pracovník od roku 1951, teda od toho istého roka, keď na plenárnom zasadnutí spisovateľského zväzu v máji 1951 vystúpil s referátom ostro zameraným proti príslušníkom avantgardnej ľavicovej skupiny DAV (knižne vyšiel pod názvom *Proti buržoáznemu nacionalizmu a kozmopolitizmu – za vyššiu ideovosť slovenskej kultúry*). V čase, keď školiteľ Špitzer viedol aspiranta Druga, mal už J. Špitzer za sebou prvé trojročné pôsobenie vo funkcii šéfredaktora *Kultúrneho života* (1956 – 1958) a už aj istý názorový obrat. Aspirantúra Š. Druga bola trojročná, od 1. októbra 1960 do 30. septembra 1963, a končila 30. júna 1964 obhajobou kandidátskej dizertačnej práce s názvom *Robotnícka a proletárska literatúra na Slovensku 1897 – 1926* (jedným z oponentov bol Miloš Tomčík). Na jej základe získal Š. Drug vedeckú hodnosť kandidáta filologických vied. Keďže podľa vyjadrenia vtedajšieho riaditeľa ústavu Ivana Kusého mala dizertačná práca „veľmi dobrú úroveň“ a prinášala „nejeden nový pohľad“,¹⁰ prínos jej autora pre poznanie vývinovej problematiky slovenskej literatúry dvadsiatych a tridsiatych rokov 20. storočia bol označený za záslužný. Na základe týchto kvalít bol Š. Drug preradený na pozíciu vedeckého pracovníka.

V ďalších rokoch sa v ústave venoval nielen výskumu medzivojnovnej literatúry, ale aj organizačnej práci: istý čas pôsobil ako výkonný redaktor časopisu *Slovenská literatúra* (1967 – 1970) a jeden rok (1967) vykonával funkciu vedeckého tajomníka. Už koncom šesťdesiatych rokov (ako o tom svedčí vyjadrenie I. Kusého z 11. decembra 1967) bol vedeckou komunitou vnímaný ako odborník, ktorý urobil „veľký kus práce (...) najmä pri znovu zaradovaní skupiny davistov do slovenskej literatúry“.¹¹

Casus Literárny život

Vedeckú kariéru Š. Druga zastavil politický vývin po vstupe intervenčných vojsk do Československa v auguste 1968. Začiatkom septembra 1968 prispel krátkym

8 LA SNK, osobný fond Štefan Drug, arch. šk. 30, Kádrové posudky a pracovno-politické hodnotenia 1951 – 1986, Výňatok zo služobno-pol. charakteristiky s. Druga Štefana, zaslanej na Obvodnú vojenskú správu Bratislava III., dňa 18. 9. 1959.

9 LA SNK, osobný fond Štefan Drug, arch. šk. 30, Kádrové posudky a pracovno-politické hodnotenia 1951 – 1986, Osobná charakteristika, 1959, odborný asistent ÚSL SAV.

10 ÚA SAV, fond Ústav slovenskej literatúry SAV, osobný spis Drug Štefan 1965 – 1989, arch. šk. 38, i. j. 458, sign. B II 7a.

11 Tamže.

344 textom do ankety *Kultúrneho života* Ako ďalej?, ktorá bola priamou reakciou celého radu osobností vtedajšieho kultúrneho a literárneho života na aktuálnu situáciu.¹² Anketa vyšla v čísle, ktoré uvádzalo motto „Verní republike, národu a vlastnému svedomiu“, a z Ústavu slovenskej literatúry SAV sa do nej zapojili okrem Š. Druga aj Ivan Kusý, Karol Rosenbaum, Milan Hamada a Július Noge. Navyše, úvodný článok Aký čas prichádza... napísal Michal Gáfrík, takisto pracovník ústavu. Dané číslo *Kultúrneho života* však bolo zároveň posledným – 9. septembra 1968 bolo jeho vydávanie zastavené.

Ako konštatoval historik Stanislav Sikora, „v danej etape vývoja bola aj na Slovensku z politického hľadiska najdôležitejšou otázkou oznamovacích prostriedkov – tlače, rozhlasu a televízie. Primeranú pozornosť jej venovalo aj zasadenie ÚV KSS 5. septembra 1968“.¹³ G. Husák vtedy apeloval na novinárov, „aby trpezlivo, ochotne a disciplinovane dodržiavali dohody s vedením strany, lebo, ak by táto ochota nebola, budeme nútení robiť administratívne opatrenia. Nakoniec ešte raz prízvukoval: „nebudeme cenzúru aplikovať, ak nájdeme taký stupeň pochopenia..., že nebudeme k tomu nútení“.¹⁴

V zmysle týchto inštrukcií prejavil Zväz slovenských spisovateľov „pochopenie“ a ukončil vydávanie svojho časopisu *Kultúrny život*. Už po krátkom čase však hľadal možnosti, ako obnoviť vlastnú publikačnú platformu – výsledkom týchto úsilí bolo, že v októbri 1968 výbor zväzu vymenoval Š. Druga za šéfredaktora nového plánovaného periodika s pracovným názvom Literárny život. Š. Drug o týchto aktivitách z odstupe času napísal: „Menovanie za šéfredaktora KŽ som prijal až po niekoľkých konzultáciách so s. Novomeským a na naliehavé prosby vtedajšieho vedenia Zväzu. Do redakcie som však nenastúpil (naďalej som redigoval časopis SAV *Slovenská literatúra*), lebo som čakal, kým príslušné inštitúcie vybavlia celú záležitosť. Po dvoch mesiacoch som nadobudol dojem, že vedenie Zväzu sa nie veľmi snaží vybaviť pre spisovateľskú organizáciu vlastný časopis a že napríklad nedostatočne využíva skutočnosť, že niektorí jeho členovia sú zároveň členmi Predsedníctva KSS.“¹⁵

Po svojom menovaní pripravil Š. Drug koncepciu literárneho a kultúrneho časopisu, ktorú zväz následne – ako „návrh, ktorý vypracoval a predkladá Štefan Drug, navrhovaný šéfredaktor“ – poslal na adresu novo vzniknutého Slovenského úradu pre tlač a informácie:¹⁶ „Cieľom časopisu je zainteresovať na bohatstve národnej kultúry, na tvorbe súčasnosti široký okruh verejnosti. Chce sledovať všestranne problematiku kultúrneho vzrastu národa. I keď zdôrazňuje národné formy, tradíciu, nemieni sa uzavierať a izolovať iba na územie slovenskej krajiny a republiky. Naopak, chce prinášať a zdroj národnej kultúry obohacovať

12 DRUG, Štefan: Ako ďalej? (Anketa). In: *Kultúrny život*, roč. 23, 1968, č. 35 (6. 9. 1968), s. 3.

13 SIKORA, Stanislav: *Rok 1968 a politický vývoj na Slovensku*. Bratislava : Pro Historia – Historický ústav SAV, 2008, s. 191.

14 Tamže.

15 LA SNK, osobný fond Štefan Drug, arch. šk. 32, Vyjadrenie k svojmu diskusnému príspevku na aktíve slovenských spisovateľov v decembri 1969 (adresované Zväzu slovenských spisovateľov Bratislava, 20. apríla 1972).

16 LA SNK, osobný fond Štefan Drug, arch. šk. 5, List Zväzu slovenských spisovateľov adresovaný Slovenskému úradu pre tlač a informácie, do rúk s. O. Grieša (nedatovaná kópia), príloha: Štefan Drug: Koncepcia Literárneho života.

myšlienkovými prúdmi z celého sveta. Predovšetkým chce z oblasti kultúry informovať slovenského čitateľa, dvíhať a upevňovať jeho kultúrne sebavedomie a historické poslanie. Vychádza z presvedčenia, že národná kultúra a literatúra je doménou realizácie národných a všeludských ambícií. Nový časopis bude slúžiť živej výmene názorov, bude prehľbovať a domýšľať koncepciu národnej kultúry, kultúry ako tvorby celej spoločnosti. V zmysle demokratickej koncepcie kultúry kladie si Literárny život za jeden z cieľov podnecovať živší kultúrny život všetkých obcí, najmä krajských centier. Ústrednou problematikou časopisu budú otázky súčasnej literárnej tvorby a všestranná podpora jej progresívnych prúdov.¹⁷

Medzitým sa v decembri 1968 konal aktív Zväzu slovenských spisovateľov, kde mal Š. Drug kriticky zameraný príhovor. Keď sa ani po trojmesačnom čakaní vo veci časopisu nič nedialo, rozhodol sa odstúpiť z funkcie šéfredaktora, o čom v liste z 10. januára 1969 informoval výbor zväzu. Predmetný list uvádzam v plnom znení:

„Vážení súdruhovia,

považoval som za vyznačenie a česť, keď mi Výbor ZSS natoľko dôveroval, že ma vymenoval do funkcie šéfredaktora časopisu Literárny život (a neskôr v nej znova potvrdil). Napriek tomu, že sa tak stalo za výnimočne nepriaznivých okolností.

O prijatí funkcie som dlho uvažoval a nakoniec som sa na ňu podobral iba pod podmienkou, že budem môcť pracovať s kolektívom redakcie Kultúrneho života a že si budem môcť sám vybrať redakčnú radu. Od môjho menovania prešli tri mesiace, zúčastnil som sa na mnohých zasadnutiach, schôdzkach, stretnutiach, stratil som zbytočne veľa času a nervov, no Literárny život stále nie je zaregistrovaný.

Viem, že Výbor ZSS urobil všetko, aby sa problém zväzového časopisu riešil politickou a nie administratívnou cestou, najmä nie drastickými zásahmi do kádrového zloženia redakcie. Napriek tomu sa však redakcia pod vonkajšími tlakmi prakticky rozpadla. Po doterajších skúsenostiach sa dá predpokladať, že orgán, ktorý v konečnom dôsledku rozhoduje o existencii či neexistencii časopisu, bude mať výhrady aj k navrhovanému zloženiu redakčnej rady. Do úvahy treba brať tiež fakt, že pre zmiernený orgán nie som zrejme vhodný a dôveryhodný kandidát, nakoľko za tri mesiace neschválili moje menovanie.

Neviem si dosť dobre predstaviť, ako by som za týchto okolností viedol zväzový časopis. Oznamujem preto výboru Zväzu slovenských spisovateľov, že sa neodvolateľne vzdávam funkcie šéfredaktora Literárneho života. Ďakujem za vyslovenú dôveru a želám Vám viacej úspechov vo Vašej nezávideniehodnej práci.¹⁸

Úradujúci predseda Zväzu slovenských spisovateľov Ivan Kupec odpovedal Š. Drugovi listom z 3. februára 1969, kde mu oznámil, že výbor na schôdzke 17. januára 1969 s poľutovaním prijal jeho rezignáciu, s dodatkom, že „(...) úsilia o znovavydávanie zväzového literárneho týždenníka sa výbor dosiaľ ešte celkom

17 Tamže.

18 LA SNK, osobný fond Štefan Drug, arch. šk. 30, Kádrové posudky a pracovno-politické hodnotenia 1951 - 1986, Oznámenie o odstúpení z funkcie šéfredaktora Literárneho života, 10. 1. 1969.

346 nevzdal, ale výhlady sú stále čierne“.¹⁹ Tým sa skončilo virtuálne pôsobenie Š. Druga v nerealizovanom periodiku. Časopis však predsa len, hoci nakrátko, v roku 1969 vznikol: šéfredaktorom sa stal Milan Hamada, ktorý po rokoch v tejto súvislosti napísal: „Nový časopis síce pokračoval v intenciách zrušeného Kultúrneho života, ale pod názvom Literárny život, takže často dochádza k tomu, že sa jeho existencia, i keď veľmi krátka (vyšlo iba šesť čísel), prehliada.“²⁰ Ďalej pokračoval: „Kultúrny život (...) sa staval na stranu zápasu o ľudskú a občiansku slobodu, v ktorom mala svoje miesto aj národná sloboda. Tak to bolo aj v krátkom trvaní Literárneho života, ktorý práve preto, že svoj odpor a vzdor voči okupácii nezakrýval a nenahrádzal inými pseudoprobémami, akým bolo v tom čase neslobody aj postulovanie národnej suverenity, musel zaniknúť. Zanikol však po zásahu a z rozhodnutia normalizačnej politickej moci, ktorá sa ujala vlády s požehnaním okupačnej moci.“²¹

Prvý lektor slovenského jazyka a literatúry v Krakove

Na konci roka 1969 požiadal Š. Drug riaditeľa ústavu I. Kusého o udelenie jedno-ročnej mimoriadnej neplatenej dovolenky, nakoľko dočasne prešiel do služieb Ministerstva školstva, keďže sa od 1. decembra 1969 stal lektorom slovenského jazyka a literatúry na katedre slavistiky Jagelovskej univerzity v Krakove. Po uplynutí roka požiadal o predĺženie na ďalší rok, pričom táto situácia s predĺžovaním sa opakovala ešte dva razy. Lektorské účinkovanie skončil napokon v školskom roku 1973/1974, k 30. septembru 1974. Začiatkom sedemdesiatych rokov sa riaditeľom Ústavu slovenskej literatúry SAV stal Ján Brezina, ktorý mal opakovane výhrady voči pôsobeniu Š. Druga ako lektora a každú jeho žiadosť najprv zamietol (rovnako ako úradné prosby poľskej strany), aby ju napokon, na prípis z Ministerstva školstva o potrebe podpory slovensko-poľských kultúrnych vzťahov a budovaní slovistiky v Poľsku, predsa len akceptoval. V máji 1972 adresoval Brezina vedeniu Jagelovskej univerzity žiadosť o informáciu o pôsobení Š. Druga: „aké výsledky počas svojho pobytu v Poľsku dosiahol a ako hodnotí vedenie (...) školy jeho odbornú ale i politickú prácu.“²² Svoju žiadosť odôvodňoval tým, že vedenie ústavu chce „mať ucelenejší obraz o jeho pôsobení (...) ako podklad pre komplexné hodnotenie menovaného pracovníka, ktoré sa uskutočňuje v rámci SAV pravidelne každé dva roky“.²³ Odpoveď, ktorá prišla z Poľska zo dňa 20. júna 1972, bola nanajvýš kladná aj v ideologickom ohľade: „Zo svetonázorového i politického hľadiska považujeme dr. Štefana Druga za komunistu. Získal si dobrú povesť a uznanie pre svoju oddanosť, svedomitosť a zodpovednosť...“²⁴

Aj počas lektorátu však Š. Drug participoval na prebiehajúcich projektoch ústavu: napr. v žiadosti o predĺženie na akademický rok 1970/1971 sa zaviazal,

19 LA SNK, osobný fond Štefan Drug, arch. šk. 30, Kádrové posudky a pracovno-politické hodnotenia 1951 – 1986, Odpoveď úradujúceho predsedu Zväzu slovenských spisovateľov Ivana Kupca, 3. februára 1969.

20 HAMADA, Milan: Čo s novinami našimi? In: *Kritické komentáre. Prvý zväzok*. Levice : KK Bagala, 2011, s. 91.

21 Tamže, s. 92 – 93.

22 ÚA SAV, fond Ústav slovenskej literatúry SAV, osobný spis Drug Štefan 1965 – 1989, arch. šk. 38, sign. B II 7a.

23 Tamže.

24 Tamže. Francisek Ślawinski, odpoveď na list J. Brezina zo dňa 5. 5. 1972, datovanie Krakov, 20. 6. 1972.

že ešte do konca daného roka splní časť svojich povinností voči ústavu: dokončí prvú kapitolu svojej pasáže do *Dejín slovenskej literatúry* zv. V., a v priebehu roka 1971 dokončí celú pasáž. V najbližších mesiacoch plánoval tiež napísať portréty pre *Slovník slovenskej literatúry*. Svoju žiadosť následne zakončil konštatovaním: „Predpokladám preto, že napriek dočasnému prechodu do školských služieb budem stále považovaný za pracovníka Ústavu slovenskej literatúry a že po skončení lektorátu sa vrátim na svoje miesto.“²⁵ Táto formulácia nebola náhodná, ale odrážala celkovú existenčnú neistotu Š. Druga v danom období, čo bol priamy dôsledok jeho postojov k augustovým udalostiam 1968.

Vylúčenie z Komunistickej strany Československa

Príspevok v ankete, vystúpenie na aktíve a napokon údajná politická pasivita sa stali obsahom neskorších ideologických výhrad voči Š. Drugovi. Členom KSČ bol od roku 1964, hoci za kandidáta KSČ ho stranícka skupina pri Ústave slovenskej literatúry SAV navrhla už počas jeho internej aspirantúry. Jeho členstvo však netrvalo dlho: keďže podľa mienky normalizátorov zaujal po auguste 1968 politicky chybné stanovisko, na pohovore v auguste 1970 sa pohovorová skupina (v zložení Ladislav Szánto, Andrej Sirácky, Mikuláš Bakoš, Jozef Hrozičiek, Jozef Današ a Emília Škodová) stotožnila s návrhom jadra straníckej skupiny ústavu a navrhla Š. Drugovi zrušiť členstvo v KSČ s odporúčaním, že ak prejaví väčšiu aktivitu, dostane možnosť znovu vstúpiť do strany. Predsedníctvo Obvodného výboru KSS Bratislava I. však zmenilo návrh komisie zo zrušenia na vylúčenie, bez osobitného udania dôvodu, čo bolo v dobovej situácii jasným signálom pre existenčné ohrozenie a politické perzekvovanie daného človeka.

Š. Drug sa proti tomuto rozhodnutiu o vylúčení odvolal, najprv na Mestský výbor KSS v Bratislave, odkiaľ však nedostal žiadnu odpoveď, potom na Ústrednú kontrolnú a revíziu komisiu pri ÚV KSS, ktorá odvolanie zamietla, a nakoniec na Ústrednú kontrolnú a revíziu komisiu ÚV KSČ v Prahe, ktorá ale pôvodné rozhodnutie potvrdila. Vo svojom odvolaní označil vylúčenie z KSČ „za príliš veľký a neprímeraný trest“, pričom sa ohradzoval voči dôvodom vylúčenia (príspevok v ankete, vystúpenie na aktíve, pasivita v rokoch 1969 – 1970):

„Dovoľte mi, vážení súdruhovia, aby som k týmto trom dôvodom zaujal stanovisko a vysvetlil svoje počínanie. (...) Plne si uvedomujem, že do onej ankety som nemal prispieť ani v takej umiernennej podobe a nič nehovoriacim vyhlásením. (...) Obvinený som však z pasivity po návrate z Poľska. Uznávam, že hneď koncom júna 1970 som sa mal prihlásiť do straníckej práce, no z únavy i z pohodlnosti som tak neurobil. V ďalšom mesiaci však už v našich ústavoch stranícka organizácia prakticky nejestvovala, začínali sa pohovory.

(...) Čo som premeškal dovtedy, chcel som napraviť v období pohovorov a neskôr. Nebolo to však už dosť dobre možné. Napríklad z denníka Pravda ma v auguste 1970 požiadali o článok k výročiu Pravdy chudoby. S radosťou som súhlasil, lebo to patrí k mojej téme ešte z 50. rokov. Článok som napísal, redaktorom sa páčil, ale už nesmel vyjsť pod mojim menom, iba pod pseudonymom. O ďalšiu

25 Tamže. Žiadosť Š. Druga riaditeľovi I. Kusému, datovanie 28. 7. 1970.

348 spoluprácu Pravda ani ostatné časopisy už neprejavili záujem. (...) pripravil som trojdielny scenár na tému Komunistická strana a kultúra k 50. výročiu KSČ (film nere realizovali, lebo som bol autorom) (...) pre vedeckú konferenciu ÚSL SAV som napísal obsiahly referát o proletárskej a robotníckej literatúre (nepredniesol som ho, lebo som sa nesmel zúčastniť na podujatí) atď.

Vo všetkých straníckych dokumentoch týkajúcich sa kádrovej problematiky sa zdôrazňovala zásadovosť, prísnosť, nezmieriteľnosť, ale aj diferencovaný prístup k ľuďom vylúčeným zo strany. Hovorilo sa v nich o tom, že každý bude posudzovaný podľa svojej práce, podľa stupňa angažovanosti atď. Ako sa však môžem angažovať ja, marxistický literárny historik, keď redakcie časopisov a vydavateľstiev sa riadia jedinou zásadou: vylúčení zo strany nesmú publikovať!

S potešením môžem uviesť, že sa v tejto veci už aspoň niečo zmenilo: od jari t. r. mám povolené publikovať v odborných časopisoch. Doteraz však sú ochotní so mnou spolupracovať len v časopisoch Tvorba (...), Slovenské pohľady (...) a Slovenská literatúra (...). Vydavateľstvá sa však naďalej zatvárajú predomnou, hoci som pripravil také práce ako profilový zväzok spisovateľa R. Jašíka, výbery z marxistického kritika D. Okáliho, súbor mojich štúdií o vývine slovenskej socialistickej literatúry, prípadne preklady z poľskej literatúry.²⁶

Odvolanie nebolo úspešné, rozhodnutie obvodného výboru bolo nakoniec zodpovednou straníckou inštanciou potvrdené: Š. Drug prestal byť členom KSČ v roku 1970.

Ešte v čase prerokovania odvolania, keď prípad ešte nebol stranícky uzavretý, komisia pre občiansko-politické previerky v Ústave slovenskej literatúry SAV navrhla vydať Š. Drugovi dvojročnú pracovnú zmluvu do 31. októbra 1972, čo vedenie ústavu akceptovalo. Napriek tomu sa v jeho kádrových hodnoteniach zotrvačne opakovali negatívne charakteristiky. V posudku riaditeľa ústavu J. Brezina z roku 1971 boli tieto skutočnosti vyjadrené naozaj v koncentrovanej podobe:

„Štefan Drug bol r. 1964 prijatý do komunistickej strany. (...) Január 1968 prijal ako nevyhnutný dôsledok minulých politických omylov. V období rokov 1968 – 1969 nepublikoval nijaké články kultúrno-politickej či politickej povahy. Nebol však presvedčený o tom, že vývin situácie v spoločnosti smeruje k otvorenej kríze, a preto ho augustové udalosti dezorientovali. V Kultúrnom živote uverejnil odpoveď do ankety Ako ďalej, v ktorej nepochopil význam vstupu vojsk do ČSSR. Koncom roku 1968 bol požiadaný za šéfredaktora kultúrno-politickeho týždenníka Zväzu slovenských spisovateľov (Kultúrny život), ktorý mal byť obnovený, ale tento zámer sa nere realizoval. Na zväzovej pôde (na konferencii spisovateľov koncom r. 1968) mal vystúpenie, ktoré bolo politicky chybné.“²⁷

Pri ďalších pohovoroch v roku 1972 komisia skonštatovala, že politický vývin Š. Druga má progresívny charakter, že „Štefan Drug prešiel od obdobia

26 LA SNK, osobný fond Štefan Drug, arch. šk. 30, Kádrové posudky a pracovno-politické hodnotenia 1951 – 1986, Odvolanie sa proti vylúčeniu z KSČ (koncept).

27 LA SNK, osobný fond Štefan Drug, arch. šk. 30, Kádrové posudky a pracovno-politické hodnotenia 1951 – 1986, Posudok 20. júna 1971, Ústav slovenskej literatúry SAV, riaditeľ Ján Brezina.

straníckych pohovorov pozitívnym ideovým vývinom. Dištancoval sa od chybných názorov v písomnom sebahodnotení, ktoré adresoval na Zväz slovenských spisovateľov. Zostal členom tohto zväzu, ktorý sa po očiste stal dôležitou ideovo-politickou organizáciou.²⁸ Konštatovalo sa, že „môže publikovať a publikuje v odborných a zväzových časopisoch“.²⁹ Povolenie na publikovanie v orgánoch Zväzu slovenských spisovateľov mu však musela udeliť Komisia ÚV KSS a povolenie publikovať v časopisoch SAV zas Edičná rada SAV...

I keď Ján Mišianik hodnotil prácu Š. Druga po roku 1968 pozitívne – „svojou obetavou a poctivou prácou a úspešnou reprezentáciou slovenskej literárnej vedy v Poľsku dokazuje, že jeho omyl z krízových rokov 1968 – 1969 bol ojedinelý“, so záverom, že „Ústav slovenskej literatúry počíta i v budúcnosti s jeho aktívnym využitím predovšetkým v personálne slabo obsadenej štátnej úlohe Dejiny slovenskej kritiky a hodlá mu predĺžiť dvojročnú pracovnú zmluvu“,³⁰ stálu pracovnú pozíciu nezískal. Ako po rokoch Š. Drug trpkovo konštatoval, nevyhodili ho, len mu nedali novú zmluvu:³¹ „(...) kým som bol v Poľsku, ÚSL zanikol a jeho následník – Literárnovedný ústav SAV zmluvu so mnou neuzavrel.“³²

Vylúčenie zo strany zásadne ovplyvnilo pracovné pôsobenie Š. Druga na akademickom pracovisku. Podľa jeho vlastných slov znamenalo „nervozitu, obmedzené publikačné možnosti, obavy o existenciu. To nijako nepridáva človeku pokoj, aký je potrebný pri tvorivej práci“.³³

Vydavateľstvo Tatran

Keď skončil lektorát v Poľsku, nemal Š. Drug žiadne pracovné miesto. Zhodou okolností však za nového slovenského lektora do Krakova odišiel Jozef Gazdík z vydavateľstva Tatran, čím sa uvoľnilo miesto vedúceho redaktora edície Hviezdoslavova knižnica. Ako písal Š. Drug v odpovedi pre cyklus Rehabilitácie slovenských spisovateľov v časopise *Romboid* z roku 1991, „príslušné orgány – asi z radosti, že im nezostanem na oštaru – po určitých nafahovačkách s riaditeľom Tatranu súhlasili, aby som nastúpil“.³⁴ Od 1. októbra 1974 sa tak stal vydavateľským redaktorom a v tejto pozícii pracoval až do 31. októbra 1989. Ešte pred nástupom si nový zamestnávateľ vyžiadal posudok z predchádzajúceho pôsobiska: riaditeľ Literárnovedného ústavu SAV Karol Rosenbaum v hodnotení napísal, že „politický vývin s. Štefana Druga mal od straníckych pohovorov progresívny charakter. Už pri pohovoroch sa sebakriticky dištancoval od chybných názorov a plne

28 ÚA SAV, fond THS ÚSV – personálno-kádrový odbor, Ústav slovenskej literatúry, Drug Štefan, arch. šk. 34.

29 ÚA SAV, fond THS ÚSV – personálno-kádrový odbor, Ústav slovenskej literatúry, Drug Štefan, arch. šk. 34.

30 LA SNK, osobný fond Štefan Drug, arch. šk. 30, Kádrové posudky a pracovno-politické hodnotenia 1951 – 1986, Plnenie záverov posledného hodnotenia, riaditeľ ÚSL SAV Ján Brezina, 30. mája 1972 (dátum hodnotenia); prejednané dňa: 1. 8. (?) 1972, Hodnotenie vypracoval: Dr. Ján Mišianik, CSc., ved. Odd. literár. histórie.

31 Rehabilitácie slovenských spisovateľov: Štefan Drug. In: *Romboid*, roč. 26, 1991, č. 8, s. 80.

32 LA SNK, osobný fond Štefan Drug, arch. šk. 32, Životopis (1. 11. 1988).

33 LA SNK, osobný fond Štefan Drug, arch. šk. 32, Vyjadrenie k vlastnej práci, 1972.

34 Rehabilitácie slovenských spisovateľov: Štefan Drug. In: *Romboid*, roč. 26, 1991, č. 8, s. 80.

350 sa začal angažovať za politiku KSČ. (...) Pre hodnotenie ideového rastu Štefana Druga je príznačná aj skutočnosť, že zostal aj naďalej členom Zväzu slovenských spisovateľov a mohol bez obmedzenia publikovať v zväzovej a odbornej tlači“.³⁵

Vedúcim redaktorom Hviezdoslavovej knižnice bol Š. Drug iba rok. V septembri 1975 bol preradený do funkcie starší zodpovedný redaktor, čo znamenalo nižší plat, hoci práca mu zostala rovnaká. Aj v edičnej práci sa Š. Drug osvedčil ako dobrý znalec slovenskej proletárskej literatúry, zostavil viaceré antológie (napr. *Literatúra a kritika*, *Literatúra a revolúcia*), objavné výbery z diel obchádzaných autorov (napr. Vladimír Wágner: *Nokturná*, Václav Chlumecký: *Janko Kosák v nebi a iné prózy*), beletrizovaný životopis Laca Novomeského *Dobry deň, človek...*, za ktorý získal v roku 1983 Cenu ministra kultúry, a celý rad iných publikácií.

Návrat do akadémie

Zmena situácie na konci osemdesiatych rokov znamenala, že od novembra 1988 do 30. júna 1989 bol Š. Drug popri svojom hlavnom úväzku v Tatrane aj na tretinomovom úväzku vo vtedajšom Literárnovednom ústave SAV, kde bol v danom čase riaditeľom estetik Vladimír Brožík. Dôvodom bola spolupráca na realizácii výstupu Štátneho plánu základného výskumu s názvom Slovenská literatúra v rokoch 1945 – 1949. 1. novembra 1989, teda ešte pred spoločenskými zmenami, sa Š. Drug stal znovu vedeckým pracovníkom Literárnovedného ústavu SAV. V ústave potom pracoval až do definitívneho odchodu do dôchodku, pri postupnom znižovaní úväzku, až do 31. decembra 2005, pričom v tomto období výrazne prispel k odstraňovaniu deformácií v dejinách slovenskej literatúry a k rehabilitácii dovtedy proskribovaných autorov (ako bol napr. Valentín Beniak). V roku 1992 mu bol priznaný kvalifikačný stupeň samostatný vedecký pracovník, v roku 1998 mu SAV udelila Striebornú čestnú plaketu Ľudovíta Štúra za zásluhy v spoločenských vedách.

Z inej verejnej činnosti Š. Druga možno uviesť jeho športové pôsobenie v jednote Slavia v šesťdesiatych rokoch, či v deväťdesiatych rokoch funkciu predsedu Klubu nezávislých spisovateľov, alebo tiež členstvo v Spoločnosti Ladislava Novomeského.

Literárny historik Štefan Drug

Ak v počiatočnom období vedeckej práce Š. Druga možno z dobových kádrových materiálov vyčítať zdôrazňovanie potreby „viest ho k pramennému výskumu, k serióznej znalosti materiálu“, ³⁶ neskôr sa práve táto skutočnosť stala dôvodom spochybňovania vedeckosti jeho výstupov. Kým J. Brezina ho v roku 1971 označil za „typ vedeckého pracovníka bazirujúceho predovšetkým na materiálovom výskume“, ³⁷ Ján Mišianik, vtedajší vedúci oddelenia literárnej histórie, bol v roku 1972 ústretovejší: „Ráz jeho práce je predovšetkým materiálový, no má plné

35 LA SNK, osobný fond Štefan Drug, arch. šk. 30, Kádrové posudky a pracovno-politické hodnotenia 1959 – 1986, Posudok dr. Štefana Druga, CSc., bývalého pracovníka Ústavu slovenskej literatúry SAV, PhDr. Karol Rosenbaum, DrSc., riaditeľ Literárnovedného ústavu SAV, 12. 9. 1974.

36 LA SNK, osobný fond Štefan Drug, arch. šk. 30, Kádrové posudky a pracovno-politické hodnotenia 1951 – 1986, Osobná charakteristika, 1959, odborný asistent ÚSL SAV.

37 LA SNK, osobný fond Štefan Drug, arch. šk. 30, Kádrové posudky a pracovno-politické hodnotenia 1951 – 1986, Posudok 20. júna 1971, Ústav slovenskej literatúry SAV, riaditeľ Ján Brezina.

predpoklady ďalšieho rastu.³⁸ Pramenný výskum a čitateľsky prístupné podanie, napr. vo forme životopisných koláží, boli pritom základnou charakteristikou literárnohistorickej práce Š. Druga. K „svojim“ autorom vždy pristupoval na základe dôkladného štúdia rukopisov, vydání, ich osobných svedectiev, korešpondencie, ohlasov i dobového literárneho života. Z malých fragmentov skladal ich portréty, aby ukázal ich mnohotvárnosť a komplexnosť. Svoj prístup charakterizoval sám v súvislosti so štúdiou Z väzenských rokov básnika Novomeského z roku 1990, ktorá vyšla až po rokoch edičnou zásluhou Jána Gavuru: „Prakticky som si nič nemýšľal, nanajvýš som na základe prístupných faktov dopĺňal nedopovedané.“³⁹

Š. Drug sa vyznačoval ľudským a empatickým prístupom ku kolegom, mal sympatický zmysel pre humor a ironické videnie, zmysel pre literárne pointovanie hocijakých príležitostných stretnutí v ústave. V tomto smere stačí spomenúť jeho hravé a odľahčené prejavy a predslovy koncipované ako pozdravné telegramy známych literátov práve k danému podujatiu.

I keď Štefan Drug navždy odišiel už v roku 2011 (zomrel v Bratislave 16. júla 2011 vo veku nedožitých osemdesiatich rokov), jeho práca i jeho ľudské kvality rezonujú naďalej. Je dôležité pripomínať si ich.

Štúdia vznikla ako súčasť kolektívneho grantového projektu VEGA 2/0033/16 *Modernizmus v slovenskej literatúre (1900 - 1948)*.

Podoby, tendencie, aspekty (zodpovedný riešiteľ Mgr. Michal Habaj, PhD., Ústav slovenskej literatúry SAV, doba riešenia 2016 - 2019).

Archívne dokumenty

Slovenská národná knižnica v Martine, Literárny archív, osobný fond Štefan Drug (prvostupňové spracovanie - súpis)

Ústredný archív SAV Bratislava: fond Riadiace orgány SAV I, 1960, Štefan Drug, arch. šk. 881; fond THS ÚSV - personálno-kádrový odbor, Ústav slovenskej literatúry, Drug Štefan, arch. šk. 34; fond Ústav slovenskej literatúry SAV, Drug Štefan 1965 - 1989, arch. šk. 28; fond Ústav slovenskej literatúry SAV, Vedecká výchova, arch. šk. 46.

Literatúra

DRUG, Štefan: Ako ďalej? (Anketa.) In: *Kultúrny život*, roč. 23, 1968, č. 35 (6. 9. 1968), s. 3.

FÖLDVÁRI, Kornel - ŠTRASSER, Ján: Na slovo s Kornelom

Földvárim. In: *Slovenské pohľady*, roč. 108, 1992, č. 3, s. 72 - 88.

GAVURA, Ján: Z väzenských rokov básnika Novomeského. Predslov. In: DRUG, Štefan: *Väzeň vlastných súdruhov. Z väzenských rokov básnika Novomeského*. Fintice - Košice : FACE, 2015, s. 5 - 7.

38 LA SNK, osobný fond Štefan Drug, arch. šk. 30, Kádrové posudky a pracovno-politické hodnotenia 1959 - 1986, Plnenie záverov posledného hodnotenia, riaditeľ ÚSL SAV Ján Brezina, 30. mája 1972 (dátum hodnotenia); prejednané dňa: 1. 8. (?) 1972, Hodnotenie vypracoval: Dr. Ján Mišianik, CSc., ved. Odd. literár. histórie.

39 Cit. podľa GAVURA, Ján: Z väzenských rokov básnika Novomeského. Predslov. In: DRUG, Štefan: *Väzeň vlastných súdruhov. Z väzenských rokov básnika Novomeského*. Fintice - Košice : FACE, 2015, s. 6.

- roč. 64, 2017, č. 5
- 352 HAMADA, Milan: *Kritické komentáre. Prvý zväzok*. Levice : KK Bagala, 2011.
- LONDÁKOVÁ, Elena: Nástup slovenskej kultúry v 60. rokoch. In: LONDÁK, Miroslav – SIKORA, Stanislav – LONDÁKOVÁ, Elena: *Predjarie : politický, ekonomický a kultúrny vývoj na Slovensku v rokoch 1960 – 1967*. Bratislava : Veda, 2002, s. 255 – 383.
- LONDÁKOVÁ, Elena: Protagonisti slovenskej kultúry roku 1968. In: LONDÁK, Miroslav (ed.): *Rok 1968 : eto Vaše delo*. Bratislava : Historický ústav SAV, 2008, s. 130 – 142.
- Rehabilitácie slovenských spisovateľov: Štefan Drug. In: *Romboid*, roč. 26, 1991, č. 8, s. 79 – 80.
- SIKORA, Stanislav: *Rok 1968 a politický vývoj na Slovensku*. Bratislava : Pro Historia – Historický ústav SAV, 2008.

Mgr. Dana Hučková, CSc.
Ústav slovenskej literatúry SAV
Konventná 13
811 03 Bratislava
Slovenská republika
e-mail: Dana.Huckova@savba.sk